

Dariusz Buksik

"Harmonia i konflikty. Empiryczna weryfikacja podstawowego paradygmatu psychologii pastoralnej", Romuald Jaworski, Warszawa 2004 : [recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 23, 528-531

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pacjenta, należy to środowisko zmienić. Dokonać tego można przez doprowadzenie pacjenta do rodziny zastępczej, by nowe okoliczności środowiskowe bardziej sprzyjały leczeniu.

Kolejne trzy rozdziały są jakby dopełnieniem i uzupełnieniem tego wszystkiego, co zostało zaprezentowane w niniejszej książce. Rozdział siódmy prezentuje główne założenie terapii afirmacyjnej. Kolejny ukazuje indywidualne przypadki pacjentów z zespołem niezaspokojenia emocjonalnego ich leczenie i jego wyniki, a dziewiąty rozdział, jest zbiorem wybranych listów pacjentów do terapeutów. Listy te pozwalają czytelnikowi wniknąć w sam środek choroby, zrozumieć cierpienie, lęk, depresję, ale też nadzieje i tęsknoty pacjentów. Ostatni dziesiąty rozdział to pewnego rodzaju apel autorów książki, aby wprowadzać w życie zasady afirmacji. W ten sposób będzie można uchronić społeczeństwo od wielu problemów takich, jak: alkoholizm, aborcja, brak akceptacji społecznej, brak oznak miłości oraz innych problemów współczesnego świata.

Książka ta może okazać się cenna, nie tylko dla zawodowych terapeutów czy potencjalnych pacjentów, ale dla każdego, kto chce rozwijać się i budować swoją osobowość wolną od schematów. Obecnie coraz więcej ludzi wykazuje wielką, nie zawsze możliwą do ujęcia w kategoriach jednostek chorobowych, kruchość psychiczną i ogromną dysproporcję między wysokim poziomem intelektualnym a trudnościami poranionego życia emocjonalnego. W *Integracji emocjonalnej* ostatecznie chodzi zaś nie tyle o to, by dzięki terapii człowiek mógł funkcjonować w społeczeństwie, ile raczej o to, by przede wszystkim osiągnął wewnętrzną równowagę na swojej drodze życia.

Książkę polecam zarówno zawodowym psychoterapeutom, jak i osobom prowadzącym różnorodne poradnie psychologiczne. Będzie to również interesująca i pomocna lektura dla adeptów psychologii, pedagogiki, czy też kapłanów pracujących z ludźmi.

ks. Dariusz Buksik SDB
UKSW, Warszawa

Romuald J a w o r s k i, *Harmonia i konflikty. Empiryczna weryfikacja podstawowego paradygmatu psychologii pastoralne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2004, ss. 552.

Autorem książki *Harmonia i konflikty. Empiryczna weryfikacja podstawowego paradygmatu psychologii pastoralne* jest Romuald Jaworski pracownik Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jest on jednym z inicjatorów powstania Stowarzyszenia Psychologów Chrześcijańskich. Obecna pozycja znajduje się w nurcie zainteresowań autora, który w swojej pracy badawczej podejmuje zagadnienia psychologii religii, pastoralnej i psychoterapii.

Publikacja ta wpisuje się w bogatą literaturę psychologiczną. Jest próbą uchwycenia zagadnienia konfliktu i harmonii w rozumieniu psychologii pastoralnej. W badaniu i interpretacji tego zagadnienia występuje zróżnicowanie teorii i zasad, z których każde ma swoich zwolenników, jak i przeciwników. Ktoś może postawić pytanie, czy książka Jaworskiego wnosi coś nowego i czy warto poświęcić jej czas? Moim zdaniem zasługuje ona na szczególną uwagę, nie tylko z racji innego w niej ujęcia problematyki harmonii i konfliktu, ale także z racji szeroko przedstawionych badań własnych.

Prezentowana książka zawiera wstęp, część teoretyczną i praktyczną, bibliografię, spis tabel i ilustracji, szereg wykresów, aneksy oraz spis treści. Literatura przedstawiona w bibliografii jest bogata. Zawiera zarówno pozycje polskojęzyczne, jak również obcojęzyczne. W aneksie autor zamieszcza opis zastosowanych narzędzi badawczych. Na szczególną uwagę zasługują narzędzia opracowane przez autora. Są nimi: Skala Konfliktu – Harmonii (SK-H), badająca poziom harmonijności i konfliktowości ludzkiego życia, oraz Skala Religijności personalnej (SRP). W niniejszym opracowaniu zostały również wykorzystane uznane i sprawdzone techniki diagnostyczne, tj. Kwe-

stionariusz Wartości M. Rokeacha, Test Przymiotników (ACL) H.G. Gougha i A.B. Heilbruna, czy też Inwentarz Osobowości (NEO-PI-R) P.T. Costy i R.R. McCreae.

Część pierwsza została poświęcona omówieniu teoretycznych podstaw badań nad zagadnieniem konfliktu i harmonii. Zagadnienie to zostało ukazane w wyniku interdyscyplinarnych poszukiwań. Inspiracją dla autora stały się: teologia, filozofia i psychologia. W części tej znajdują się trzy duże rozdziały obejmujące podstawowe założenia niniejszego opracowania. Znajdujemy w tej części rozważania na temat podstawowych założeń psychologii pastoralnej, zagadnienie harmonii oraz psychologiczno-pastoralne aspekty konfliktu.

Autor prezentuje dotychczasowe poszukiwania badaczy dotyczące ogólnej charakterystyki psychologii pastoralnej. Rozwój psychologii pastoralnej został zainicjowany potrzebą pomocy człowiekowi znajdującemu się w różnych trudnych sytuacjach życiowych. Sytuacje te dotyczą nie tylko trudności, konfliktów i kryzysów w sferze biologicznej i rozwojowej człowieka, ale także w obrębie religijności i duchowości człowieka. Stąd też, jak ukazuje autor, psychologia pastoralna jest dyscypliną psychologiczną ukierunkowaną na badanie procesów psychicznych, występujących w sytuacjach duszpasterskich. Traktowana jest czasami jako dział teologii pastoralnej i głęboko powiązana z psychologią religii. Zagadnienia stanowiące przedmiot refleksji psychologii pastoralnej odnaleźć można u autorów zarówno zagranicznych jak i badaczy polskich. Zdaniem autora, dotychczasowe poszukiwania psychologii pastoralnej koncentrowały się często na zjawiskach patologicznych, np. pomoc osobom uzależnionym. Natomiast koncepcja harmonii jest próbą ukazania pozytywnego kierunku w rozwoju i kształtowaniu człowieka. Autor niniejszego opracowania w tworzeniu koncepcji psychologii pastoralnej przyznaje pierwszeństwo zagadnieniu harmonii. Uzasadnia takie podejście tym, że źródłem inspiracji psychologii pastoralnej są doświadczenia egzystencjalne człowieka i treści przekazywane przez Boga w Piśmie Świętym i Tradycji. W części tej istotnym staje się również ukazanie metodologicznych problemów współczesnej psychologii pastoralnej.

Zgodnie z założeniami niniejszego opracowania szeroko i gruntownie przedstawione jest zagadnienie harmonii. Została dokonana refleksja nad genezą, strukturą i funkcją harmonii w życiu człowieka. Harmonia, nadając sens ludzkiemu życiu, może być normą, wyznacznikiem ludzkiego rozwoju i egzystencji. Każdy człowiek wezwany jest do tworzenia harmonii w sobie samym, z drugim człowiekiem, jak i ze światem. Interesujące jest ukazanie różnych aspektów harmonii wewnętrznej i zewnętrznej.

Harmonia wewnętrzna, prowadząca do rozwoju człowieka, a jednocześnie będąca elementem znaczącym dla zdrowia ma wiele wymiarów. Istotne jest doprowadzenie do harmonii w sferze cielesnej, psychicznej i duchowej. Uwzględnienie tych wszystkich wymiarów w prawidłowym rozwoju człowieka jest bardzo istotne i ważne. Psychologia pastoralna w szczególności powinna uwzględniać wymiar duchowy człowieka. Wśród innych wymiarów harmonii wewnętrznej należy wymienić harmonie obrazu realnego, idealnego i powinnościowego; harmonie między intelektem, uczuciem i wolą oraz harmonie między potrzebami, wartościami i normami. Analizie został również poddany wymiar temporalny ludzkiego życia, z jego odniesieniem do przemijalności czasu (doczesność) oraz trwałości (wieczność). Wyraźnie autor w swoich badaniach uwzględnia tym samym wymiar religijny człowieka, który jest istotny w wewnętrznej harmonii człowieka.

Harmonia zewnętrzna obejmuje relacje człowieka do Rzeczywistości Transcendentalnej, do świata społecznego (relacje międzyludzkie) i do świata przyrody (ekologia). W tym ostatnim wymiarze psychologia pastoralna stawia sobie za cel dokonanie psychologicznej reinterpretacji cnót, jako sprawności harmonijnego realizowania celów egzystencjalnych.

Ostatni rozdział części teoretycznej został poświęcony psychologiczno-pastoralnym aspektom konfliktów. Problematyka konfliktów znajduje się w perspektywie rozważań psychologicznych zarówno teoretycznych, jak i badań empirycznych. Psychologiczna interpretacja konfliktów obejmuje rozważania nad stosunkiem do konfliktów, który może wyrażać się w dwóch skrajnych posta-

wach. W postawie negacji i unikania konfliktów oraz w postawie zamykania do wyzwalania i trwania w konfliktach. Autor wymienia również rodzaje konfliktów, zamyka je w ośmiu relacjach (s. 149), i uwypukla znaczenie konfliktów w życiu jednostki oraz prezentuje sposoby radzenia sobie z konfliktami. Analizując zjawisko konfliktów, dokonuje refleksji nad podstawowym egzystencjonalnym konfliktem, jakim jest grzech. Grzech jest zaburzeniem relacji między człowiekiem a Bogiem. Jest w analizie psychologicznej utrwaleniem negatywnych postaw w życiu człowieka. Grzech rodzi konflikt z samym sobą, z drugim człowiekiem oraz ze światem. Doprowadzenie do równowagi w tym względzie prowadzi do prawidłowego i dojrzałego kształtowania osobowości.

Do konfliktów wewnętrznych (intarpsychicznych) należą konflikty związane z rozwojem, jak również konflikty wynikające z dylematów egzystencjalnych, czy też konflikty mające swoje źródło w przeżyciach traumatycznych. W prezentacji konfliktów związanych z rozwojem uwzględniono koncepcje psychoanalityczne, koncepcje rozwoju według E.H. Eriksona oraz koncepcję rozwoju w ujęciu K. Dąbrowskiego. Interesujące jest ukazanie sytuacji traumatycznych prowadzących do konfliktu permanentnego. Sytuacjami takimi mogą stać się samotność, choroba, śmierć, czy też starość. Psychologia pastoralna może w swoich poszukiwaniach być tą dziedziną wiedzy, która ukáže drogi ich przezwyciężenia, a tym samym wskaże drogi zharmonizowania życia po trudnych sytuacjach życiowych. Ciekawe jest także ukazanie obszaru treściwego konfliktu, którym może być zaburzenie komunikacji interpersonalnej, jak również ukryte uprzedzenia lub rzeczywista różnica interesów. Rozważania teoretyczne stały się źródłem i podstawą doboru narzędzi badawczych oraz strategii podjętych badań.

W drugiej części, empirycznej, na podstawie przeprowadzonych badań zostały zweryfikowane bardziej znaczące hipotezy badawcze, sformułowane w trakcie wypracowywania koncepcji harmonii realizowanej przez przezwyciężanie konfliktu. Harmonia i konflikt, jako przedmiot psychologicznych badań sprawdzone i zweryfikowane zostały empirycznie na grupie 342 osób w przedziale wiekowym od 18 roku życia do 64 roku życia. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby znajdujące się w przedziale wiekowym od 21 roku życia do 29 roku życia. W celu sprawdzenia postawionych hipotez zostały zastosowane odpowiednie narzędzia badawcze (opis narzędzi znajduje się na s. 225–256), służące do oceny harmonijności i konfliktowości w kontekście potrzeb i obrazu siebie, predyspozycji osobowościowych, systemu wartości oraz religijności personalnej. Pozwoliło to autorowi wyróżnić osobowość harmonijną i konfliktową oraz ukazać drogi kształtowania osobowości w kierunku harmonii przez przezwyciężanie konfliktów.

Część empiryczna zawiera osiem rozdziałów prezentujących całość strategii badawczych oraz wyniki badań. Interesujące jest ukazanie osobowości konfliktowych. Są to osobowości kłótniwe, odznaczające się postawą fatalistyczną, obarczone wyrzutami sumienia oraz słabością charakteru. Osobowości z takimi cechami mają utrudniony rozwój w kierunku harmonii, ale i one zdaniem autora powinny być objęte oddziaływaniem pastoralnym.

Niewątpliwie walorem pracy jest pokazanie zagadnienia harmonijności i konfliktowości. Wartością również recenzowanej pozycji książkowej jest sformułowanie koncepcji osobowości dojrzałej opartej na harmonii wewnętrznej i zewnętrznej. Uświadomienie konfliktów może być źródłem rozwoju, ale może też być przyczyną stagnacji i regresji. Stąd też w poradnictwie psychologicznym czy poradzie duszpasterskiej należy uwzględnić element religijny i duchowy człowieka. Poprzez ukazanie konfliktu istniejącego w człowieku, np. wyrzuty sumienia, prowadzić człowieka do harmonii z samym sobą, z drugim człowiekiem, a także z Bogiem. Książka jest istotnym wkładem w rozwój myśli psychologicznej w zakresie psychologii pastoralnej i w jakimś sensie wypełnia lukę, nie jako propozycja podręcznika do psychologii pastoralnej, ale jako zasygnalizowanie istniejącej potrzeby poszukiwań w tej płaszczyźnie.

Propozycje teoretyczne, jak i szerokie badania empiryczne zawarte w książce R. Jaworskiego mogą stać się wskazówką do dalszych prac badawczych. Jest ona interesującą i istotną pozycją dla osób pracujących w poradnictwie psychologicznym, duszpasterskim, rodzinnym, czy też młodzie-

zowym. Może również być wykorzystana przez formatorów różnych grup, które szukają odpowiedniej drogi kształtowania dojrzałości osobowej w perspektywie chrześcijańskiej.

ks. Dariusz Buksik SDB
UKSW, Warszawa

Una disciplina In evoluzione. Terza indagine nazionale sull'insegnante di religione cattolica nella scuola di riforma, red. Guglielmo Malizia, Zelindo Trenti, Sergio Ciatelli, Elle Di Ci, Torino 2005, ss. 312.

W polskiej rzeczywistości nauka religii trafiła do szkół wokół różnych polemik. Katecheci i nauczyciele religii mieli wiele niepewności odnoszących się do nowej rzeczywistości szkolnej. Dziś przychodzi może czas ponownego zastanowienia się, jak katecheci w szkole realizują swoją misję nauczania o Jezusie i Jego Ewangelii.

Taką rzeczywistością zajęła się grupa profesorów z Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego w Rzymie i przedstawiła wynik swoich badań nad nauczycielami religii w szkole włoskiej. Ma ona podobną strukturę do aktualnej funkcjonującej w Polsce, tzn. dzieci rozpoczynają swoją edukację w wieku 7 lat w szkole podstawowej (*scuola elementare*), po jej ukończeniu przechodzą do szkoły średniej niższej (*scuola media*) odpowiadającej naszemu gimnazjum i na końcu jest szkoła średnia (*scuola superiore*), czyli liceum lub inna szkoła odpowiadająca dalszemu przygotowaniu do zawodu lub studiów. W czasie nauki szkolnej młodzież uczy się również religii w wymiarze 2 godzinnym tygodniowo. Nauczycielami najczęściej są osoby świeckie, przygotowane do tego zawodu przez specjalistyczne studia teologiczno-pedagogiczne.

O sytuacji nauczania religii w szkole i o nauczycielach tego przedmiotu piszą profesorowie Uniwersytetu Salezjańskiego z Instytutu Katechetyki i Socjologii oraz innych uniwersytetów. Wyniki swoich badań prezentują w książce, *Una disciplina In evoluzione. Terza indagine nazionale sull'insegnante di religione cattolica nella scuola di riforma*. Została wydana przez wydawnictwo salezjańskie Elle Di Ci w Leuman-Turyn w sierpniu 2005 r. Do tej pory zostały dokonane trzy badania. Pierwsze z nich, mające zasięg narodowy, odnosiło się do konkordatu między państwem włoskim a Watykanem (1984). Owocem pracy badawczej była wówczas książka pt. *Una disciplina in cammino* (Turyn 1991), relacjonująca nową sytuację szkolnictwa włoskiego. Pogłębienie badań odnoszących się do nauczania religii i jej nauczyciela zostało ukazane, w kolejnej książce *Una disciplina al bivio* (Turyn 1996). Przedstawiono w niej refleksję nad nauczycielem religii katolickiej w nowej rzeczywistości na podstawie obserwacji jak funkcjonuje autonomiczna szkoła, zreformowana przez Morattiego oraz jak realizuje się nauczyciel w nowej rzeczywistości. W końcu trzecie badanie wykonane przez profesorów Guglielmo Malizia, Zelindo Trenti, Sergio Ciatelli oraz licznych współpracowników Uniwersytetu Salezjańskiego miało na celu przyjrzenie się szkolnictwu i roli nauczania religii katolickiej w społeczeństwie szkolnym. Była też chęć spojrzenia na nauczyciela religii z punktu widzenia jego wykształcenia i formacji początkowej, następnie chciano zbadać, jak nauczyciel wszedł w rzeczywistość szkolną po latach doświadczeń wychowawczych. Innym motywem było zbadanie sytuacji nauczycieli religii, by w konsekwencji łatwiej interpretować i projektować różnego rodzaju propozycje reformatorskie w szkolnictwie. Badanie to miało również posłużyć porównaniu szkół publicznych (państwowych) z niepublicznymi (prywatne) i ocenienie różnic, a zarazem wyciągnięcie odpowiednich wniosków. Ważnym punktem była również analiza życia religijnego i wpływu nauczania religii na społeczeństwo włoskie, biorąc pod uwagę wielki pluralizm religijny w Italii, przez który szerzą się inne religie i sekty, wielokulturowość, a przy tym zróżnicowanie ideałów i modeli wychowawczych. Badanie to miało również na celu weryfikację roli nauczyciela religii w planach duszpasterskich Kościoła włoskiego na poziomie narodowym i